

הלכות תפלה סימן קי

קי היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובהמ"ד. ובו ח' סעיפים:

א (א) *בשעת (ב) הדחק, כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא טרוד, (ב) ונרא (ג) ששפסקוהו *או שלא יוכל להתפלל בכננה תפלה ארבה, כמתפלל אחר שלש ראשונות (א) 'הבינונו', ואומר אחריה שלש אחרונות. וצריך לאמרה (ד) מעמד. וכשיגיע לביתו אין צריך לחזור ולהתפלל. (ה) *ואינו מתפלל (ו) 'הבינונו' (ז) בימות (ז) הגשמים ולא במוצאי שבת ויום-טוב: **ב** הפועלים שעושין מלאכה אצל בעלי-הבית, אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן, (ח) מתפללין שמונה-עשרה, (ט) אכל אין יורדין לפני התבה ואין נושאין פניהם, (י) ואם נותן להם שכר, מתפללין (יא) 'הבינונו'. *¹ והאידנא אין דרך להקפיד (יג) כרך ומסתמא אדעתא דהכי משכירין אותם (יב) שיתפללו שמונה-עשרה: **ג** *ההולך במקום גדודי (יג) חנה ולקטים מתפלל 'צרכי עמך ברכים' וכו', ואינו צריך לא לשלש ראשונות ולא לשלש אחרונות, ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך, 'ואם יכול לעמוד עומד. וכשיגיע לישוב ותתקשר דעתו (יד) חוזר ומתפלל תפלת שמונה-עשרה ברכות: (ואם לא חזר להתפלל, הרי כאלו שכח (טו) להתפלל לגמרי, ונתבאר לעיל סימן קח) (כן משמע בבית-יוסף):

ד (טז) 'היוצא לדרך יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתולכנו (ה) (יז) לשלום, וכו'. (יח) וצריך

א יור ב ברכות כ"ח
כ"ט ג שם ט"ו
ד הנחת מיטות פסק
ה סחלכות ברכות
ז ת פסות כ"ט ו'
ז הרמב"ם פסק ד'
ה סחלכות
ז פסות כ"ט ו'

באר היטב

(א) הגשמים. מפני שצ"ל ונתן טל ומטר, ובמשיך וי"ט צ"ל הברכה: (ד) בדרך. וה"ה שילכו לבית-המנסת להתפלל בעשרה, ל"ח. וה"ה נהגו נהג, מ"א: (ס) לשלום. ואל יאמר אדם לתכור לך פסולם אלא לך לשלום, ופרא:

באר הגולה

אין לדחות דברי הגאון, עכ"ל ד"ס, והוה ה"א שהביא הרמ"א, ע"י ובר"מ: (ב) הדחק. או שהשעה עוברת, כנה"ג מ"א: (ג) ששפסקוהו. קאי גם-כן אדלעיל כשהוא בדרך ונרא ששפסקוהו, אבל ב"לא"ה מתפלל מתוך או מנשכ, בית מ"א:

משנה ברוכה

ויאמר כל (כו) הנשח של ה"בשר" או "עצמות" שאומר השליח צבור במוסף, וזה מקרי עגן אסד, כי העקר בקדושה הוא "קדוש קדוש קדוש", ונתן שרון לעולם:

א (א) בשעת הדחק וכו'. אבל שלא בשעת הדחק, אמרנו במקרא דאכרי ליש אטאן דמתפלל "הבינונו". ומכל מקום (ב) בדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל. והאלה רבה מחמיר אפלו בדיעבד, וכתבו (ג) האחרונים, דאם וזאת שהזמן תפלה עוברת) אם יתפלל ארבה, ספר לכתחלה להתפלל "הבינונו", והנינו בימות התפלה: (ב) ונרא ששפסקוהו. (ג) קאי גם-כן אדלעיל כשהוא בדרך ונרא ששפסקוהו עוברי נרכים, דאי לא הכי אפלו בדרך טוב יותר שיתפלל כל השמונה-עשרה ברכות בהליכה או בשיבתה, וקדלעיל בסימן עד, מלהתפלל "הבינונו" בקמיתה. ועין בפרי"מ קמ"ד: (ג) 'הבינונו'. שהיא כוללת כל הרכות האמצעיות. ועין בטור ובית-יוסף את נסתה ופרושה: (ד) קמעת. שהיא במקום תפלה שמונה-עשרה בשעת הדחק, כיון שהיא כוללת כלן. והקדושו כח תפלה זו לענין זה יותר משמונה-עשרה שמתר להתפלל במהלך בדרך, (ד) משום דאם יצטרך לעמוד יהיה טרוד ולא יוכל לכוון, מה שאין כן בזה דקצרה היא, לא יסרך עלי'די עמידתו. ואם עבר והתפללה במינש, נשאר הפרי'מקדים

* או שלא יוכל וכו'. רוצה לומר, מפני רב טרדותיו או שהוא חולה, וכו' ואין נזכרין להתפלל "הבינונו" טקמת הטרודה, ונראה לי השעם לזה, ולכאורה קשה על הדין ושלש-עשרה מלעיל סימן קא סעיף א, ויאמר שם דאם אינו יכול לכוון את לבו כולם וכו' את לבו על-כ"ל פנים אבות, ומשעט דעל-ידיה סתילא מטר להתפלל על התפלה כיון שהוא אטם שאינו יכול לכוון: אף דיש לומר, וקאן דמרי דשכנה ברכות יכול לכוון, לכן הנידו לו להתפלל "הבינונו" ולא יותר, כדי שיקבל כל השמונה-עשרה בקצרה ובכונה, אבל שם מרי דאל יכול לכוון אפלו אלו הו' ברכות, לכן לא נהיה לו לקצר: וע"כ יתא דלא נהנו היום כ"הבינונו", שאנו חוששין שאפ"ה הו' לא יבט, ובענין דהבט הרמ"א שם בסוף א בנפ"ה: אי נסי, מפני שאם באנו לקצר היום טקמת טרדה לא נתפלל לעולם תפלה שלמה מפני רב הטרדה, כעונותיו הרבים: * ואינו מתפלל "הבינונו" וכו' ולא במוצאי שבת ויום-טוב, עין בחזקת ר' עקיבא אינר שפסקה לענין מוצאי שבת ויום-טוב אם השעה עוברת, יש לומר ובהו במוצאי שבת ויום-טוב מוטב שיתפלל "הבינונו" ולא יתיר הברכה, דע"כ לשיטת בדיעבד יצא ביעלמא בלא הברכה, משה שלא יתפלל כלל, עין שם ט"ז: * והאידנא וכו' שיתפללו שמונה-עשרה, עין במשנה ברוכה כמה שכתבנו דהוא הדין כל נפת התפלה כשאר כל אדם, אם טרד מאלה רבה, ופשיטא דהנדר להתפלל התפלות כיון התפלל, ויבט ששכח בשי' ברכות ט"ו ע"א דבר הפסחיל קורין, ובעונותיו הרבים יש פושע, שגששין בזה, שאמרו ונתן תפלה עד כ"ח השמשות ששע: * ההולך במקום גדודי חנה ולקטים וכו'. עין במשנה ברוכה, וכן משמע ברמב"ם דרין זה ארי שהגיע לו ונתן תפלה באמצע הדרך, ואי' צ"ל יס'ין סטור, ומכל מקום אפשר דהוא הדין

בספק, דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במקום כשקא לביתו: (ח) ואינו מתפלל וכו'. מפני שצריך לומר "נתן טל ומטר" בברכת השנים, ובמוצאי שבת ויום-טוב צריך לומר הברכה, ואפילו אם ורצה לכלול בברכת "הבינונו" גם-כן אינו רשאי, והשעם עין בבית-יוסף ובמגן אברהם. ועין בפרי'מקדים שפסקה לומר, דאפלו בדיעבד אם התפלל "הבינונו" באלו הנימים וכלל בתוכן, אפשר דלא יצא, דעבר על תקנת תנ"ל. ועין בבאור הלכה כמה שכתבנו בשם הגאון ר' עקיבא אינר: (י) 'הבינונו'. עין במגן אדם שכתב דרוקא "הבינונו" אסור, אבל לקצר כל ברכה וברכה" ולכלל בתוכם שאלה והברכה והנפתה, עין שם בכלל כדן סטור, אם הוא חולה או שעת-הדחק גדול: (ז) בימות הגשמים. אלא מתפלל שמונה-עשרה, ואם הפסקוהו, עין לעיל בסימן קד סעיף ה ובמשנה ברוכה שם: **ב** (ח) מתפללין שמונה-עשרה. (ה) שלש פעמים בכל יום כשאר כל אדם, (ו) שאין הפעל-הבית מקפיד בעובדו כיון שאינו נותן להם שכר: (ט) אכל אין וכו'. (י) שהוא עובד גדול, ומקפיד: (י) ואם נותן וכו'. (ט) כי או מקפיד הפעל-הבית אם יתקבד להתפלל כל השמונה-עשרה, ונתן לזה לפועלים בשעת הדחק וכו' (יא) 'הבינונו'. (ט) והנינו דרוקא בימות התפלה, וכו' (יב) שיתפללו שמונה-עשרה. והוא הדין כל נפת התפלה כשאר כל אדם. ובכל הלכות-המיוחדות, דהוא הדין ששטרים לילך לבית-המנסת להתפלל בעשרה: ועין במגן אברהם, דהוה דרוקא במקום שאין דרך בצל-רכים להקפיד בכך. (יג) וכתל מקום אין יורדין לפני התבה, כן מבט הפרי'מקדים. ובפרי'מגן א"ה, דהאידנא יורדין גם-כן לפני התבה, ונראה לי דאין להחמיר אם על-ידיה לא יתאחר הזמן יותר: **ג** (יג) חנה ולקטים וכו'. רוצה לומר, לפי שאנו מנשכ דעתו כלל, ולכן פטורוהו או מלהתפלל אפלו תפלת "הבינונו": (יד) חוזר ומתפלל. הנינו אם לא עבר צדן ומנה: (טו) להתפלל לגמרי. רוצה לומר, אף דהתפלל התפלה קצרה, כמאן דליקא דמאי לענין עצם מצות תפלה, ותכב להשליטה בתפלה הסמוכה, וקדלעיל בסימן קח. (י) והנינו דרוקא אם מה שלא חזר והתפלל חנה בשננה, שלא היה יודע שכתב לחזור ולהתפלל, או טקמת שכמה, או שקלה הזמן בדרך ולא היה יכול להתפלל בבואו לביתו, אבל אם במיוד לא התפלל, הרי הוא מצות שאינו יכול לתקן. (יז) ואם עבר וזמן שני תפלות בדרך והצטרך להתפלל תפלה קצרה, אין משלומין לתפלה ראשונה: **ד** (טז) היוצא לדרך. סעיף זה מורי אפלו (יב) אמר שקבר התפלל שמונה-עשרה: (יז) לשלום. הנפטר (יג) מחבורו, אל יאמר לו "לך בשלום" אלא "לך לשלום"; וכשנפטר מן הפה יאמר "בשלום" ולא "לשלום", והשעם, עין סוף ברכות בענין-עקב בהכותב ובמהש"א: (יח) וצריך. (יז) ובדיעבד יצא אפלו אם אמר כל הנפת בלשון תידי: (יח)

שער השני

(ט) כן משמע ממגן אדם, אחר-כך הוצאתו כן בפרישה: (ב) עלת-הסיד וסאמר-כרובי ומגן-נבונים: (ג) כנסת הירולה ומגן-אברהם ושי"א: (ד) מגן-אברהם: (ה) ר"א"ש בברכות ט"ו ע"א: (ו) (ז) (ח) הכל בלבוש: (ט) דאי לאו הכי לא הרי לה להמקבר להטם (פמ"ג): (י) עלת-הסיד ופשוט: (יא) בית-יוסף: (יב) אור ורז"ל: (יג) ברכות ס"ד: (יד) אחרונים:

הלכות תפילה סימן קי

ביאורים ומוספים

סימן קי

היוצא לדרך ופועלים מה תפילתו, וסדר תפילת הדרך ובהמ"ד

[משניב ס"ק א]

אבל שלא בשעת הדיקא¹ וכו', דאם רוצה שהתפילה עוברת².

1) וכשמסער שיגיע לביתו לפני סוף זמן תפילה, כתב לעיל (סי' פט ס"ק מב) שימתין ולא יתפלל בדרך.

2) וכתב הערוך השלחן (ס"ה) שמבואר כאן שלא די בכך שיתחיל את התפילה בתוך זמן תפילה, אלא צריך אף לסיימה תוך הזמן, שהרי עכשיו עומד עדיין בתוך זמן תפילה. וראה מה שכתבנו לעיל סי' פט ס"ק ה.

[משניב ס"ק ב]

מלהתפלל "הבינו" בעמידה. ועין בפרי"מקדים³.

3) שכתב (כאן אי"א ס"ק ב) שלדעת השו"ע (סי' צד ס"ט) שהמתפלל בישיבה עליו לחזור ולהתפלל בעמידה, ערוף להתפלל 'הבינו' בעמידה, אך כיון שקיימא לן שאין צריך לחזור ולהתפלל בעמידה [ראה משניב שם ס"ק כז], אם כן עדיפה תפילת שמונה עשרה בישיבה על פני תפילת 'הבינו' בעמידה.

[משניב ס"ק ד]

דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במקום קשקא לביתו⁴.

4) וכל הספק אם כשהתפלל 'הבינו' במישוב צריך לחזור ולהתפלל, הוא על פי המבואר לעיל (סי' צד ס"ק כז) שהמתפלל בישיבה או בהליכה אינו צריך לחזור ולהתפלל, והסתפק הפמ"ג מה הדין בתפילת 'הבינו', אבל לדעת השו"ע שם (סי' ככל מקרה צריך לחזור ולהתפלל.

[משניב ס"ק ה]

ובמוצאי שבת יום טוב צריך לומר הברכה⁵ וכו', אם התפלל "הבינו" באלו הימים וקבל בתוכו, אפשר דלא יצא⁶.

5) וכן בתענית ציבור שאומרים 'ענו', ובט' באב שאומרים 'נחם' ובעשרת ימי תשובה שאומרים 'המלך המשפט', והסתפק האדר"ת (עובר אורח אות א) והמקור חיים (סי'א ד"ה ולא) אם יכול להתפלל 'הבינו'.

6) אמנם אם התפלל 'הבינו' במוצאי שבת מבלי להזכיר הברכה, לכאורה יצא, כיון שאין הזכרת הברכה בתפילה מעכבת, ודומה למה שכתב בבית הלל (ד"ה ואינו) שכשהשעה עוברת יכול להתפלל 'הבינו' אף במוצאי שבת (שיח הלכה אות ג).

[משניב ס"ק ו]

ידוקא "הבינו" אסור, אבל לקצר פל ברכה וברכה⁷.

7) אבל בשלש הברכות הראשונות ובשלש האחרונות, כתב החי אדם (כלל בד ס"א) שלא יקצר.

[ביה"ל ד"ה או שלא]

וקיים אין נזקין להתפלל "הבינו" ממתן הטרחה⁸.

8) אך חולה שקשה לו להתפלל שמונה עשרה, כתב הגשר החיים (ח"א פ"א אות ג ס"ק ה) שגם בזמנינו יכול להתפלל 'הבינו'.

[משניב ס"ק ז]

שאין דרך בעלי-בתיים להקפיד בברכה⁹.

9) ולענין הליכה לבית כנסת מרחוק בכדי לקבל שכר פסיעות, כתב האורח נאמן (סי' טו) שדבר זה לא התייר לפועלים, והוסיף שהוא הדין שאינם רשאים להדר ללכת להתפלל בבית הכנסת ביחידות כשאין שם עשרה.

[משניב ס"ק טז]

היוצא לדרך¹⁰.

10) וגם אשה היוצאת לדרך, כתב בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורת יו"ד סי' לה) שצריכה לומר תפילת הדרך. ואף אם נשים אינן חייבות בתפילה, מימ הרי כתב המג"א (סי' קו ס"ק ב) בשם הסמ"ג שבעת צרה חייבות להתפלל, ולדבריו אם כן גם על הנשים להתפלל להצלה בנאורעות הדרך.

והנוסע בשבת מחמת פיקוח נפש וכדו', כתבו השערים מצוינים בהלכה (סי' סח בקונטרס אחרון ס"ק א) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מא) הגרי"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך סי'ב) שעליו לומר תפילת הדרך. וכן הורה הגרי"ש אלישיב והגרי"ש קרליץ (קונטרס שאלות המצוינות להגרי"א דינר ח"א עמ' מז). מאידך, דעת הגרי"ש קניבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' רעו) שיתכן שלא יאמר, כיון שנוסע באיסור רק שמוכרח ליסוע ולא שייך לברך על זה, וסיים בצי"ע.

ואונן הנוסע בדרך המהיבית תפילת הדרך, כתב הכל בו (הלכות אבילות עמ' 124 סי"א, הובא בשש"כ פס"ד הע' עה) שיכול לאומרה, אך מוטב שיבקש מאחר שיוציאו יד חובה. מאידך, דעת הגרי"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך סי'י) שפטור מתפילת הדרך. והנוסע ברכב שזמנת בו, הורה הגרי"ש אלישיב (אשי ישראל פ"ג הע' לב) שיכול לאומרה, כיון שבתפילת הדרך מתפללים שהדרך תעבור בשלום, חו תפילה גם עבור המת. מאידך, דעת הגרי"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך שם) שלא יאמרנה, ומשום 'לועג לרש'.

והנוסע בט' באב, כתב הגרי"ש קניבסקי (אשי ישראל כסף הספר תשובה קנח) שיאמר רק את הברכה ולא את הפסוקים שנהגים לומר לאחר הברכה.

[משניב ס"ק יח]

ידביעבד יצא אפלו אם אקר קל הנקח בלשון יחיד¹¹.

11) ולצאת ידי חובת תפילת הדרך בשמיעה מרמקול, כתבו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לח אות טו) והגרי"ש אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט סוף ס"ק א) שאינו יכול לצאת בכך ידי חובה, מפני שהקול הנשמע מהמכשיר אינו הקול של המדבר עצמו. אמנם בהגה"ה (שם) הוסיף הגרי"ש אויערבך בשם החזו"א, שיתכן שגם דרך הרמקול נחשב כשומע ממש מפי המדבר. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ב סי' קח) שלא ברור שהוא נחשב כקול אחר, והוסיף, שמשמע זה אפשר שמדינא אין למהות ביד אלו שרוצים לצאת ידי חובת קריאת המגילה דרך רמקול, וכן כתב (שם) ח"ד סי' קכז) והוסיף, שאף שמסתבר שיצאו ידי חובת קריאת המגילה, אך כיון שלא ברור להיתר וגם הוא ענין חדש, אין לעשות כן, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' פד) שדעתו נוטה למה שכתב בשו"ת אגרות משה, אלא שסיים שחלילה להנהיג דברים חדשים, ומימ אם כבר שמע דרך רמקול יקרא שנית בלי ברכה. מאידך, הגרי"ש פראנק (מקראי קודש פורים סי' יא) כתב שהשומע מגילה דרך רמקול יצא, ומשום ששומע את קול הקורא אלא שמעורב בו קול אחר, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קצג ס"ק ו). ולענין לצאת ידי חובת תקיעת שופר וקריאת המגילה בשמיעה מרמקול וכדו', ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקפו ס"ק ו וסי' תרפ"ט ס"ק ה).

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִיּוֹן ק"י

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה ההולך]

רק תפילה קצרה זו ולא תפלה הדרושה.¹²

12) ובטעם הדבר ביאר הגר"ש אלישיב (הערות על מסכת ברכות כט, ב), שכל זמן שהוא בדרך ועדיין לא התפלל, תפילה זו משמשת כתהליף לתפילת שמונה עשרה, שהרי שאלו בגמרא (שם) מה בינה לבין 'הביעור', שיסוד תפילת שמונה עשרה הוא בקשה על מילוי צרכי עמו ישראל, ובתפילה זו נפטר גם מתפילת הדרך, שכשאומר הנוסח 'כל צרכי עמך' כלולה בזה גם בקשה על הצלחת דרכו. אלא שלכאורה קשה להיפך, איך על ידי תפילת הדרך נפטר מתפילה קצרה שהיא במקום תפילה, וצריך לומר שסובר המשגיב שחייב להתפלל תפילה קצרה רק אם נזקק לתפילה להצלחת מצבו, וכיון שכבר התפלל על הדרך שוב לא חייבוהו להתפלל תפילה קצרה.

[משגיב ס"ק טו]

כל הנפסקי¹³ של תפילת הדרך¹⁴, שמתוך כך תפילת נשמת יתיר¹⁵ וכו', "התני לחן" יאמר בלשון יחיד¹⁶.

13) ולהוסיף על הנוסח שקבעו חז"ל, דעת הגר"ש אויערבך (אשי ישראל פיג הע' ד') שיכול להוסיף בכל דבר לפי ענינו, וכגון ותצילנו מתאונות דרכים, או ממחבלים וכדו', מאידך, הגר"ח קניבסקי כתב (אשי ישראל שם) שאין להוסיף, שהכל כלול ביכול מיני פורעניות.

ולומר יתחזירו לשלום, כתב הכף החיים (ס"ק יג) שכלול במה שאומרים יתביאנו למחח חפצנו לשלום. אמנם כתב שיש מהראשונים שהזכירו יתחזירו.

14) ואם התחיל לומר תפילת הדרך, ובאמצע אינו זוכר את המשך הנוסח, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' לה) שאם הזכיר תפילה להצלחתו והצלתו מפגע רע, יכול להתום את הברכה, ואף שלא אמר את כל הנוסח שתיקנו.

15) ויאמר כן בלשון רבים גם כשהוא הולך יחיד, ובטעם הדבר כתב המג"א (ס"י תקטה ס"ק א) שאי אפשר שלא יהיה אחד בסוף העולם שהולך גם כן לדרך.

ובטעם הדבר שאין מזכיר בתפילת הדרך 'מלכות', כתב בשעה"צ לקמן (ס"י רל ס"ק ט) שהיא רק תפילה ובקשה.

ולצאת ידי חובת תפילת הדרך על ידי שישמע מאחר, כתב הא"א (בוטשאטש, מהדורת סיעף ס"ד) שיכול לצאת ידי חובה, ואף על פי שהיא בקשת רחמים. אמנם, הגר"ש וואנר (קובץ אור ישראל ח"ב עמ' פד) והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' א) כתבו שלכתחילה טוב לברך בעצמו.

אך לצאת ידי חובה מאחר שאינו חייב בה, וכגון שכבר אמר תפילת הדרך, והסתפק בזה הא"א (בוטשאטש, שם) והגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"א דבר הלכה אות ט), שלכאורה כמו שבברכת הנהיגן אינו יכול להוציא כשאינו מחויב בה, כך גם בתפילת הדרך.

16) וטעם הדבר, כתב המג"א (ס"ק י) שהוא על פי הסוד.

[משגיב ס"ק כ]

אפלו הוא נוסע לקום קרוב ונעתו לומר היום¹⁷.

17) וגם בזמנינו שמשך הנסיעה ברכים הוא קצר בהרבה, דעת הגר"ח קניבסקי (נקיות וכבוד בתפלה תשובה רכה) שכדאי לקחת את הטלית והתפילין עמו, והוסיף שגם הוא נוהג כן, אך בנסיעה בתוך העיר אינו לוקחן.

[משגיב ס"ק כג]

אלא להעמיד הסוסים¹⁸ אם אפשר לזו¹⁹.

18) אמנם לענין קריאת שמע, כתב לעיל (ס"י סג ס"ק י) שהיושב בקרוך או בספינה לא צריך לעצור, ורק כשוכב על גבי בהמה הביא שתי דעות אם צריך לעצור.

19) וכשנוסע ברכבת או באוטובוס, ובקל יכול לעמוד, כתב הערוך השולחן (ס"יא) וכן הורה החזו"א (הגר"ח קניבסקי, מעשה איש ח"ה עמ' יא) שאם אפשר עדיף לעמוד, ויש לזרן בזה ממה שכתב המשגיב לעיל ס"ק כב.

[משגיב ס"ק כד]

פרוש, בקל יום יום²⁰ כל זמן שהוא בקרוך מחיב לומר אותה²¹.

20) והוציא ביום והמשיך את הליכתו גם בלילה, כתב בש"ת שבע הלוי (ח"ה ס"י קסז) וכן כתב השולחן שלמה (ס"ב) שהדין הוא שהלילה הולך אחרי היום שעבר, ולכאורה כן משמע במשגיב להלן (ס"ק כו) שהלילה הולך אחרי היום שעבר, שכתב שאם לן באושפיזא ואחר כך חוזר ליסוע, צריך לברך תפילת הדרך בבוקר, ומשמע שעד אז היה שייך ליום שעבר, והוסיף הגר"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך ס"יג), שעד עלות השחר נחשב ללילה.

21) וגם אם הנסיעה השניה באותו יום אינה מסוג הנסיעה הראשונה, כגון שנסע תחילה באוטובוס ובירך ואחר כך נסע במטוס, דעת הגר"ש אלישיב (ספר ובלכתך בדרך, זילבער, פ"ב ס"א) והגר"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמ' עד) שאין צריך לברך שנית.

[משגיב ס"ק כה]

אין צריך לתזר ולקרוך²².

22) אמנם החזו"א (ארחות רבנו ח"א עמ' סב) הסתפק בזה, וביקש שאחר יוציאנו ידי חובה.

והוא מונית וכדו' ששב באמצע היום לביתו מנסיעה, הורה הגר"ש אלישיב (הגר"א דינר בשמו, ספר זכרון שיה תפילה עמ' תריא) שנחשב כאילו דעתו להמשיך ליסוע כיון שזוהי עבודתו, ואינו צריך לברך אלא פעם אחת ביום.

ואם יצא מביתו ואמר תפילת הדרך ומאיוו סיבה חזר לביתו על דעת לצאת שנית, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פיג הע' ה) שלכאורה צריך לברך שנית, וצ"ע.

[משגיב ס"ק כו]

ואחר כך חזרו לנסוע²³, יש לקרוך תפילת הדרך בפקר בלי תתימה²⁴.

23) אבל אם ישן שנת קבע אפילו תחת כיפת השמים, הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"א ס"ב) שיש לברך שנית.

24) ובאופנים אלו שאומרים תפילת הדרך בלי ברכה, כתב הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם דבר הלכה אות ו, ובמשגיב ביצחק יקרא) שרצוי שיכלול תפילת הדרך בברכת שמע קולנו של תפילת שמונה עשרה שמתפלל בטרם יצא לדרכו. וגם אם בסוף לא יצא, כתב בש"ת שבט הלוי (ח"י ס"י כא אות ג) שאינו הפסק בתפילה, שהרי אמרו יכשהיה דעתו לצאת, ואפילו אם לא היה בדעתו לצאת הרי בקשה זו שייכת בכל הזמנים. וכן כתב בש"ת בצל החכמה (ח"ה ס"י טו-טז).

והנוסע באניה, כתב השערי תשובה (ס"ק ה) בשם הברכי יוסף (ס"ק ט) וכן הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם ס"ב) שיאמר

הלכות תפלה סימן קי א

כ פסוק ל' ל טו
ז פסוק כ"ח

ז ואמר אותה אחר (כט) שהחזיק (י"ב) בדרך. (ל) * ואין לאמרה לאלא אספן יש לו לילך (יג) (לא) פרסה, (לב) אבל פחות מפרסה לא יחתם ב' ברוך'. (ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה) (יש"י והר"י). **ואם שכח מלאמרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע (לג) תוף פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה, ומשם ואילך יאמר אותה בלא בקרה: ח (לד) הנכנס לבית המדרש (לה) יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה, וכו'.** (לו) וביציאתו (לו) יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמט חלקי מי יושבי בית המדרש:

קיא דין סמיכת גאלה לתפלה, וכו' ג' סעיפים:

א (א) צריך לסמן גאלה לתפלה, ולא יפסיק (ב) ביניהם (ג) אפילו באמן אחר אלא ישאל (ד) ולא

א פסוק ט' ב פסוק י"ז
ז פסוק ע"ח

באר היטב

שקאיר עני במאור תורתך ותצילנו מכל מכשול וטעות, הן בדני אסור והתר הן בדני סמוכות הן בהוראה הן בלמוד. גל עני ואביטה נפלאות מתורתך. ומה ששיניתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד. כי ה' יתן חכמה, מפני רצת ותבונה. עכ"ל ט"ו. וכן כי המ"א שהאר"י ז"ל היה אומרה בכל בקר. וכתב המ"א דתפלת מודה אני וכו' יאמר בכל ערב כל העוסק בתורה כל היום:

(י"ב) בדרך. ולא יאמר בתוך עבודה של עיר דהניו בתוך ע' אפה ושירם מן העיר, דעבודא דקמא פקתא דמי: (י"ג) פרסה. הוא ה' אלפים אפה, דמיל הוא אלפים אפה, ופרסה הוא ד' מילין. ואם הולך במקום סנה יש להתפלל תיה אפלו פחות מפרסה, ט"ו וכ"כ ע"ח: (י"ד) לבת"מ. נ"ל דהיה כמי שיושב ללמד אפלו ביחודות ובפרט במי שהגיע להוראה, וי"ל נקמא א' קצרה כוללת הרבה וזו היא: י"ז"מ יאויא

באור הלכה

שיאמנה קדם שהאיר היום, בן נראה לצניח דעמי לבאונה: * ואין לאמרה וכו'. עין במשנה ביריה הששם, והוא מהרא"ש. ולקאוה לוי זה, אפלו אם יש לו לפע פרסה במידה, אף שהוא נוסע הפרסה דרך אפה עיר, או שילדע שאינה עיר קרובה בעד דרך נסיעתו בתוך פרסה³⁸, גם-כן לא יאמר תפלת הדרך בהתייטה, דקא ליבא מקום סממא: ואפשר ואל פסוק רק אם כל דרך נסיעתו היה פחות מפרסה. ומה שאמר אחר-כך: ובלבד שלא הגיע וכו', שאני הסס דמה שחלף כבר ליבא לאצטרופי לסיבו עלי"ד זה, ומה שישע ללמד נסיעה אחרתא היא, מה שאין בן בענגנו, וצריך עיון:

משנה ברוכה
אף-על-פי-כן מטר לומר תפלת הדרך³⁷, דכמה ראשונים סוברים דתפלת הדרך אין צריכה שתהיה סמוכה לתקרתה, עין בטור ובית יוסף. (ל"ב) נוהגין למל רשות מהגדולים ומתקבצים בשוהלים בדרך³⁸; ויש סוף ממה שאמרו חז"ל: נמליכין בסנהדרין, ופרש רש"י, נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם. ויכנס בכ"י טוב ויצא בכ"י טוב, ותינו (ל"ג) בשחרית בגני' התקפה ובערבית תחלת השקיעה, דשקא יפל באחת הפסוקים³⁹, ועל-כן (ל"ג) כשהוא סמוך לעירו שהוא יודע

להזהר שם מהפסחים, יכול לילך שם בעילה אם אינו הולך יחידי, שאין לחש למיזיקים: **ז (כט) שהחזיק בדרך.** רוצה לומר, (ל"ג) שלא יאמנה כשצריך הוא בתוך העיר שדרך בה⁴⁰ אף שסמכין עצמו לצאת לדרך. (ל"ד) ועבודה של עיר, דהניו שבקעים אפה ומעט יותר סמוך לעירו⁴¹ לאמר ששכר כלו כל הפסחים⁴², הרי הוא בתוך העיר. והט"ו מתייר אפלו בתוך העיר, משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת: אבל האליה רבה והפרימגרים ושאר אחרונים חולקין על זה והסכימו דלכתחלה יש לנהר שלא לעשות כן, אף בדעבר יש לסמך על דבריו. וכל זה בתחלת יציאתו מביתו, (ל"ה) אבל כשהוא לן בדרך, יוכל לומר תפלת הדרך בבקר כשסמכין עצמו לצאת אפלו כשהוא צדין בעיר, דדבר החזיק בדרך. ועין לקמן בסימן רל לענין מה שמתפלל כשיצא מן הכרך, ובמשנה ברוכה שם⁴³: (ל"ו) ואין לאמרה וכו'. שפחות מפרסה כקרוב לעיר אינו מקום סנה מן הפסחים⁴⁴, אם לא שמתחיל לן באותו מקום שהוא מקום סנה, או יש לברך תפלת הדרך בכל גוני⁴⁵, ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה [א"ר]. ולפי זה, גם הנוסע על מסלת הברזל יש לו לברך תפלת הדרך⁴⁶ אפלו אם נוסע רק פרסה, ולפי זה יש לנהר לכתחלה חכף בשמתחיל לנסע לברך ברכת תפלת הדרך, וכמו שכתב הרמ"א בסמוך דלכתחלה יתיר תוף פרסה ראשונה, ובדעבר יברך עד לבסוף, כל זמן שיש לו צדין פרסה אחת לפע על המסלה: (לא) פרסה. היא שמונת אלפים אפה, דמיל הוא אלפים אפה, ופרסה הוא ארבעה מילין: (לב) אבל פחות וכו'. ומפני זה (ל"ו) כשאחד בא מן הדרך בתוך פרסה, מנהג העולם שלא לתן לו שלום, דאין זה מקרי בא מן הדרך, דקא אין אומר תפלת הדרך: (ל"ג) תוף פרסה⁴⁷, ואפלו אם בדעתו לפע עוד אחר-כך כמה פרסאות מעיר זו, הוא נסיעה בפני עצמה, והשתא הוא על-כ"ל פנים פחות מפרסה וליבא סנה: **ח (ל"ד) הנכנס לבית המדרש.** (ל"ט) האר"י ז"ל היה אומרה בכל בקר, והיה אומר אחר-כך: "כי ה' יתן חכמה, מפני רצת ותבונה", גל עני ואביטה נפלאות מתורתך: (לה) יתפלל יהי רצון מלפניך. ואין בה חתימה. כמב ט"ו, דהוא הדין מי שיושב ללמד ביחודות⁴⁸, ובפרט אם הגיע להוראה, צריך להתפלל שלא יטעה בלמוד ובהוראה לומר על טמא שהור ועל אסור מטר, וטוב לומר גפה אחר קצר כולל הרבה, וזהו: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שקאיר עני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדני אסור והתר הן בדני סמוכות, הן בהוראה הן בלמוד. גל עני ואביטה נפלאות מתורתך. ומה ששיניתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד. כי ה' יתן חכמה, מפני רצת ותבונה". ובלשהוא לומר דבתבונה צריך לבקש גם-כן שלא ישמח בתקלתם⁴⁹ ולא ישמחו בתקלתו, וכדאיתא בגמרא: (לו) וביציאתו וכו'. גם ברמב"ם בפרוש המשנה: ראלה שמי תפלות, חובה⁵⁰; ויש לו להתפלל יושב או עומד, כמו שזכרנו לו, ולא יתור פניו למזנה ולא למערב ולא יעשה השמתחה וכו', עין שם, והביאו האליה רבה ושאר אחרונים: (ל"ז) יאמר מודה וכו'. והוא הדין העוסק בתורה ביחודות כל היום, צריך לומר בן בכל ערב אחר גמר למדו⁵¹ [מ"א]: **א (א) צריך לסמן.** אבל (ב) במוסף ומנחה מטר לומר פסוקים קדם (ל"ט) "ה' שפתי תפתח" אבל לא אחר-כך, דפסוק זה מקלל תפלה הוא⁵², דקא מהאי טעמא נוכל לומר אותו בין גאלה לתפלה, מפני דכיון דקבעיהו רבנן בתפלה יש לו דין תפלה, אם-כן אין להפסיק בינו לתפלת שמונה-עשרה: (ב) ביניהם. ואפלו (ג) בשהיה בעלמא⁵³ יתיר מברי דבור יש לנהר לכתחלה⁵⁴ [מ"ב] דבור הוא כדי שאילת תלמיד לרבו⁵⁵: (ג) אפלו באמן וכו'. והוא הדין דקדיש וקרישה אין לענות⁵⁶, וכדלעיל בסימן סו סעיף ט"ו; וקנט אמן משום דשם סלק ענגנא של הברכות קריאת שמע, ונהו אמינא דיכול לענות אמן אפלו אחר עצמו, וכדלקמן בסימן רטו סעיף א, קא משמע לן דאסור משום הפסק, ואפלו אחר הש"ץ לא יענה: (ד) ולא בשום פסוק. ואפלו (ג) בערבית קדם תפלת שמונה-עשרה⁵⁷ גם-כן יש

שער הציון

(ל"ב) עטרת זקנים וכבד היטב: (ל"ג) פרימגרים: (ל"ד) סגן אברהם: (ל"ה) אחרונים: (ל"ו) סגן אברהם: (ל"ז) אליה רבה ופרימגרים: (ל"ח) סתעית השקל: (ל"ט) הוכא במגן אברהם: (ל"א) סגן אברהם: (ל"ב) פרימגרים בסימן סו סעיף קטן יג: (ג) אחרונים:

הלכות תפילה סימן קי קיא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כח]

אף על-פי-כן מקור לומר תפילת הַתְּהַרְגֵנוּ וכו', נחגגין לטל קשות מהקדושים ומתקבצים קשהולכים בַּתְּהַרְגֵנוּ וכו', דְּשָׂמָא יפּל בְּאַחַת הַתְּהַרְגֵנוּ.⁽²⁷⁾

(27) וכן נהגו החזו"א והגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סא) שאמרו תפילת הדרך אפילו כשאינה סמוכה לחבירתה.

(28) וכשיתבאר מביטול, כתב הרמ"א (יו"ד סי' רפה ס"ב) שיניח ידיו על המזוזה ויאמר י"ה ישמור צאתי וכו', והקפ החיים (ס"ק כז) כתב שההולך לדרך ישתדל שיעשהו שליח מצוה, או שיקח בעצמו מטבע על מנת לינתו לצדקה במקום שמגיע אליו.

(29) וכהיום שיש תאורה בדרכים, כתב השערים מצוינים בהלכה (סי' סח ס"ק ד) שאין נוהרים בזה, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' צ ס"ק נא) מדברי הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה פח).

[משנ"ב ס"ק כט]

שלא יאמרנה לְשַׁעֲרֵי הַיָּם בְּתוֹךְ הַיָּם שְׂדֵי בְּהַר וכו', דְּהִינֵי שְׂבָעִים אָמָה וּמַעַט יוֹתֵר סְמוּךְ לְעִירָא⁽³⁰⁾ לְאַחַר שְׂקָבֵי קְלוּ קַל הַתְּהַרְגֵנוּ.⁽³²⁾

(30) ובטעם הדבר ביאר בשו"ת באר שבע (סי' מה), שכשהוא עדיין בתוך העיר יש לחוש שמא לא יצא לדרך ותהיה ברכה לבטלה, ועוד שצריך שתהיה הברכה 'עובר לעשייתו'.

(31) ולכן את שיעור הפרסה, שהוא שיעור הדרך שעליה יכול לומר תפילת הדרך, כתב הקצות השלחן (סי' סו בדה"ש ס"ק ד) שמחזירים רק לאחר השבעים אמה, שאם לא כן הרי לאחר שבעים אמה כבר יהיה בתוך הפרסה של המקום שאליו מגיע, ושוב לא יוכל לומר תפילת הדרך.

(32) וכשיש בית נוסף בסוף השבעים אמה מהעיר וכן הלאה, לא דן בזה המשנ"ב, אבל המחצה"ש (ס"ק ד) כתב שמחזירים מהבית האחרון, וכמו לענין ערובין, ואפילו שזה כבר מחוץ לעיר.

[משנ"ב ס"ק]

וְעֵין לְקַטְן בְּסִימָן רל לְעֵנָן מַה שְׂמַתְפַּלֵּל לְשִׁיבָא מִן הַתְּהַרְגֵנוּ, וּבְמִשְׁנֵה בְרוּךְ שָׂמָא.⁽³³⁾

(33) שכתב השו"ע שם (ס"א), והמשנ"ב ס"ק ב) שאם נכנס לדרך שמצויים בו ממונים רעים שמחפשים עלילות על אנשים, כשיצא מהעיר יש לומר 'מודה אני לפניך שהוצאתי וגו' וכשם שהוצאתי כן תוליכני לשלום' וגו', עד סוף תפילת הדרך, והעיר במשנ"ב שם (ס"ק ג) ששם משמע שאומרה מיד ביציאתו מהעיר, והרי כאן מבואר שאין לאומרה עד שהחזיק בדרך, ותירץ שכיון שמיד שיוצא מהעיר צריך לומר הודאה, אומר או גם את תפילת הדרך שכוללה בה. ובשעה"צ שם (ס"ק ה) הוסיף על פי המבואר כאן, שכיון שכבר נמצא בדרך יכול לאומרה אף שהוא עדיין בעיר.

[משנ"ב ס"ק ל]

אֵינוּ קוֹסֵם סִפְּנָה מִן הַסֵּתֵם⁽³⁴⁾ וכו', אִזּוּ יֵשׁ לְבָרֵךְ תְּפִלַּת הַתְּהַרְגֵנוּ בְּכָל הַתְּהַרְגֵנוּ⁽³⁵⁾ וכו', גַּם הַנוֹסֵעַ עַל מַסְלַת הַתְּהַרְגֵנוּ יֵשׁ לוֹ לְבָרֵךְ תְּפִלַּת הַתְּהַרְגֵנוּ.⁽³⁶⁾

(34) ובנסיעה בין תל אביב לירושלים, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"א ס"ג) שאין לברך, שהרי צריך להיות מקום של שתי פרסאות בלי ישוב, ועוד, שכיון שלאורך כל הדרך מצויים כלי רכב, נחשבים כולם כשיירה אחת, ונמצא שעדיין לא יצא כל בני השיירה את העיר, אולם באותם מקומות שיש רק

ישוב ערבי, הואיל וכעת אייבים הם, יש לראותו כלא מיושב [וראה בהערה הבאה]. והוסיפו בשם הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם ארחות הלכה הע' 11), שהגרא"מ שך אמר לו שגם הגרי"י מבריסק נהג שלא לברך בנסיעה כזו, אולם הגרא"מ שך נהג לברך ולהסמיכה לברכת אשר יצר, וכן לדעת החזו"א יכול לברך בנסיעה כזו, וכפי שיבואר טעמו בהערה הבאה.

(35) ולכן הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"א אות רח) וכן הורה הגרי"נ קרליץ (חוט שני ריבית קובץ ענינים עמ' קמו) שגם בנסיעה מעיר לעיר יש לאורך הדרך בתים, מימ יכול לומר תפילת הדרך מחשש לתאנות דרכים.

ולומר בתוך העיר מחשש לתאנות דרכים, הורה הגרי"נ קרליץ (שם) שאף לדעת החזו"א אינו מברך, שעיקר התקנה היא לברך בדרך, ודרך נקראת דוקא כשיוצא מעיר לעיר. והוסיף, שערים המחוברות זו לזו יתכן שנחשבות כעיר אחת, ולא צריך לומר.

והגרי"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שצו, אעלה בתמר עמ' כה, דולה ומשקה עמ' עב) כתב בשם החזו"א, שאף מעיר לעיר המחוברות בבתים יכול לומר תפילת הדרך בברכה, שהרי אם הוא מקום סכנה גם בנסיעה בתוך העיר יכול לאומרה, וכמו שמבואר במשנ"ב כאן, וכל הנסיעות של היום נקראות הן בחזקת סכנה, אך אינו חובה.

ודעת הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל פי"ג הע' כד) שתפילת הדרך תיקנו רק מחמת ליסטים והיות רעות ולא מחשש תאונות דרכים, אך במקומות סכנה כשטחי ערבים וכדו', יכול לברך, ויתכן שאפילו בתוך העיר. והוסיף, שבמקומות שכבר מברכים, אפשר להוסיף גם מפני תאונות דרכים, וכדלעיל.

ואם אמר תפילת הדרך בלי ברכה, ותוך כדי הנסיעה התברר לו שבדרך זו אפשר לומר תפילת הדרך בברכה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' כב) שלבאורה יכול לחזור ולומר תפילת הדרך בברכה.

(36) והנוסע במטוס, דעת הגרי"י קמנצקי (אמת ליעקב הע' 139) שיאמר תפילת הדרך כשמתחיל המטוס לנסוע במהירות על מסלול ההמראה, והגרש"ז אויערבך הורה (משנ"ב ביצהק וקרא והליכות שלמה תפלה פכ"א ס"ד) שיברך כשמתרומם המטוס לגובה כזה שאם יפול ממנו סכנה היא.

ואם לא בירך וזכר כשכבר קרוב המטוס לנחיתה, כתב הגרי"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמ' עד) שבידיעבד יכול לברך גם בתוך הפרסה הקרובה לעיר שאליה מגיע, שנחשב עדיין כמקום סכנה.

[משנ"ב ס"ק לג]

תוֹךְ פְּרָסָה⁽³⁷⁾

(37) ושיעור פרסה זה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פי"ג הע' כו) שמחזירים מהבית הראשון של העיר שאליה מגיע, ולא מוסיפים לעיר שאליה מגיע עוד שבעים אמה כשם שמשערים ביציאתו מהעיר לדרך.

[ביה"ל ד"ה ואין לאמרה]

שְׂאִיָּה עִיר קְרוּבָה בְּעַד דָּוָךְ נִסְיָתָהּ בְּתוֹךְ פְּרָסָה⁽³⁸⁾

(38) וכשנוסע יותר מפרסה בדרך שיש בה סיבובים וכל הסיבובים הם בתוך שיעור פרסה ממקום לינתו, כתב האי"א (בוטשאטש, ס"ו) שיכול לברך, שהרי נוסע פרסה, מאידך, בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' סח) כתב שהוא בכלל ספק הביה"ל, ולכן באופן זה יאמר תפילת הדרך בלי חתימת הברכה.

מילואים הלכות תפילה סימן קו המשך מעמוד קלד

27) אולם אם לא הזכיר בזמן קריאת שמע, כתב לעיל (סי' נח ס"ק כו וסי' סז ס"ק ג) שחייב להזכיר גם אחרי זמנה, כיון שמן התורה זמנה כל היום.

28) ובטעם הדבר כתב לעיל (סי' נח שם), שהוא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים.

שמים. והוסיף, שלדעת הגר"א היינו דוקא במי שתורתו אומנותו כרשב"י וחבריו, אבל אנו צריכים להפסיק אף לתפילין.

[משנ"ב ס"ק ט]

כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע²⁷ וכו', טוב שיקנור כל קריאת שמע אף ששקבר זמנה²⁸.

הלכות תפילה סימן קו קח המשך מעמוד קלה

[ביה"ל ד"ה טעה]

והדלקת קטורת¹⁹ וכו', דשקא לא תקנו דמשלימה²⁰ וכו', אלא בנדאי לא התפלל ולא בספק²¹.

19) שהתבאר שם שאם התעסק באיזה עסק, והיה סבור להתפלל אחרי שיגמור את העסק ואחר כך שכח להתפלל, נחשב כאנוס ויש לו תשלומין.

20) וביאר התהלה לדוד (ס"ק ו'), שכל הספק הוא אם מחויב להשלים על ידי שיתנה, אבל אם רצה להשלים ודאי שיכול, ואין צריך לחדש בה דבר.

21) ובשםתפס אם אמר 'טל ומטר' בתוך הל' יום מתחילת זמן הזכרתה, העבר זמן התפילה, דעת הגר"צ פראנק (מקראי קודש פסח ח"ב סי' סח) שחייב לחזור ולהשלים בתורת דאי, ולא נחשב בגדר ספק.

[משנ"ב ס"ק י]

ד"ה ק"ב ה"צ זמנה²².

22) דהיינו שהגיע זמנה גם של תפילת התשלומין, וכמו שצ"ח המג"א (ס"ק ג) לשריע סי' רלב סי"ב, שאף קודם לשאר התפילות אסור לאכול סעודה, וכפרטי הדינים שם.

וכשמתפלל מנחה בתורת תשלומין לתפילת שחרית, כתב לעיל (סי' ע ס"ק ב) שאסור לו לאכול קודם שיתפלל את התפילה הראשונה, שכיון שעדיין לא התפלל באותו יום, נוהג בו האיסור לאכול קודם התפילה [המבואר בשו"ע לעיל סי' פט ס"ג ובמשנ"ב שם ס"ק כא]. והוסיף התהלה לדוד (ס"ק ב) שאסור לו אפילו לטעום, וכדלעיל (סי' פט ס"ק כא ו-כח), וגם אסור לו לאכול אף קודם שיתפלל את התפילה השניה, כיון שהיא תשלומין לשחרית.

[משנ"ב ס"ק יא]

שלא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר²³ וכו', מה שכתבנו שם בבאור הלכה בשם האור נרוע²⁴.

23) ואת התפילין, כתב האורח נאמן (ס"ק ז) שיכול להשאיר עליו, ואף שהוא תשלומין של ערבית שבה לא מניחין תפילין.

24) שכתב השריע שם (ז"ל), שברכת 'אהבה רבה' פוטרת מברכות התורה אם למד מיד לאחריה, הניחא הביהיל שם (ד"ה אם) שכל עניני התפילה לא נחשבים הפסק בין הברכה ללימוד, אך דוקא כשלא הפסיק ביניהם בדיבור.

[משנ"ב ס"ק ז]

וקראשונה לתשלומין¹³ וכו', שאין לנו אלא דברי המהר"א¹⁴ וכו', שבעת שחזור ומתפלל יתנה¹⁵.

13) וכן אם משלים במנחה, ואמר בראשונה 'שים שלום' ובשניה 'שלום רבי' [לנטוח אשכנז], כתב הלקט הקמח (החוש, סי' קח ס"ק טו בשם ספר ליקוטי חבר בן חיים ח"א סי' קח) שניכר מכך שהראשונה לתשלומין.

14) אמנם בספריו מנחה ישראל (פ"ח ט"ט) ונדחי ישראל (פ"ח ס"ק כז), לשוהים בצבא ובמקומות הגדחים, הכריע להקל שלא לחזור להתפלל.

15) ולא כתב שגם יחדש בה דבר, וכמו שמבואר גם להלן (ס"ק לג) שבספק אם יצא ידי חובה חזר להתפלל ומתנה, ואינו צריך לחדש בה דבר.

וגם בשבת אם הקדים להתפלל תפילת תשלומים, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ל הע' לה) שיכול לחזור ולהתפלל ואין צריך להתנות, כיון שכל אלו שמעיקר הדין צריך לחזור ולהתפלל, ויכול לחזור גם בשבת, ואף שבחול אומרים שטוב שיתנה.

[משנ"ב ס"ק ט]

ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה¹⁶ וכו', קמאן ולא התפלל קלל דמנא לענין זה¹⁷ וכו', דקנה יוצא לכל הדיעות¹⁸.

16) ואם נזכר אחרי התפילה הראשונה ואף על פי כן התפלל תפילה שניה לתשלומין, כתב התורת חיים (סופר, ס"ק ו) שצריך לחזור ולהתפלל פעמיים - אחת לחובה ואחת לתשלומין.

17) וביאר הגר"ח קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' טו), שלבאורה תלוי דין זה במחלוקת שהביא המשנ"ב להלן (ס"ק לב) בין ר"י לבין חכמי פרוניניצה האם מי שהחסיר הזכרת ראש חודש נחשב כלא התפלל, אלא שהוסיף שיתכן שאפילו אם נחשב כלא התפלל, מימ כיון שעסק בתפילתו החיובית, אף על פי שטעה בה, מימ התשלומין לא באו פתאים, אלא לאחר עסק בתפילה.

18) דהיינו אפילו לדעת הפמ"ג (משב"ז ס"ק ב, הובא בשעה"צ ס"ק טו) הסובר שאם לא אמר 'טל ומטר' גם תפילתו השניה לא עלתה לו, כיון שהקדים תשלומין לחובה.

הלכות תפילה סימן קי המשך מעמוד קלט

מקום מסודר לכל אחד לישון אינו נחשב שלן בקביעות, כיון שהאניה כל הזמן במצב של נסיעה (הגר"י נויבירט, אשי ישראל פ"ג הע' ג).

תפילת הדרך בברכה רק ביום הראשון, ובשאר הימים יאמר בלי ברכה. והוסיף הגר"ז אורע"ב, שבשאר הימים יכלול תפילת הדרך בברכת שמע קולנו, וכדלעיל, וגם באניות שבזמנינו שיש

מילואים הלכות תפילה סימן קי המשך מעמוד קודם

וכתב לעיל (סי' מז ס"ק יא) שיש אומרים שלברכה קצרה אי אפשר להסמיך ברכה אחרת. [נראה בהגהות חתם סופר שלא מועיל להסמיכה לברכה הראשונה שלפני האכילה, כיון שהאכילה נחשבת הפסק, אך דעת המשגיב לקמן (סי' רט ס"ק ח) שאכילה אינה הפסק]. ואף שגם ברכת בורא נפשות אינה חותמת בברוך, צריך לומר שהטעם שאי אפשר להסמיך לברכה שאינה חותמת בברוך הוא משום שהכל נראה כברכה אחת, אבל 'בורא נפשות' כיון שמסיים בה 'ברוך חי העולמים', שוב אין זה נראה כברכה אחת (שיח הלכה אות טו).

[שעה"צ ס"ק כח]

מג"א ברקס ואלהי רבה ושי"א, דלא כפי"ז²⁵].

(25) אמנם במשגיב להלן (ס"ק כט) כתב שבדיעבד יש לסמוך על הטי"ז.

[משגיב ס"ק כח]

קגון שיאכל או ישתה דבר ויברך ברכה אחרונה²⁶].

(26) ומשמע שלא מועיל להסמיכה לברכה ראשונה שלפני האוכל, כיון שברכה ראשונה נחשבת לברכה קצרה [כיון שאינה חותמת בברוך].

הלכות תפילה סימן קיא המשך מעמוד 278

ואם טעה באמצע התפילה בדבר שמחמתו צריך לחזור לראש התפילה, כתב לקמן (סי' קיד ס"ק כא) שאין צריך לומר שנית 'יה' שפתי' וגו', כיון שעדיין לא הסתלק מהתפילה. אך אם כבר סיים את התפילה, כתבו בשו"ת אגרות משה (אריח ח"ה סי' כד אות ח) והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קסט) שצריך לומר שנית 'יה' שפתי' וגו', מאידך, השערי תשובה (סי' תכב ס"ק ד) כתב שגם באופן זה אין צריך לומר שנית 'יה' שפתי' וגו'.

(4) ולכן אם התחיל לומר 'יה' שפתי' וגו', כתב לעיל (סי' סו ס"ק לה) שלא יענה אמן על ברכת 'גאל ישראל' ששומע מהשי"ן, ואפילו לדעת הרמ"א (כאן, ושם סי' ז) הסובר שקודם שהתחיל 'יה' שפתי' וגו' מותר לענות אמן.

[משגיב ס"ק לה]

מי שישבב ללמוד ביחידות³⁹ וכו', שלא ישקח בתקלתם⁴⁰.

(39) וגם אם אינו יודע ללמוד בעצמו רק שומע מאחר שלומד, כתב האורח נאמן (ס"ק לב) שיש לומר תפילה זו, שמימ נקרא מיושבי בית המדרש.

(40) והעיר הגרי"ש אלישיב (שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות כח, ב), שרואים כאן את העומק בדקדוק המידות, עד כדי כך שאפילו גדולים כרבי נחניא חששו שיכשלו בזה, וצריך כל אחד להתפלל ולהוש לעצמו שלא תהיה לו נגיעה במכשול זה.

[משגיב ס"ק לו]

ואלה שתי תפלות חוקה⁴¹].

(41) וגם בשבת, כתב הגרי"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמי' עח) שיש לאומרה.

[משגיב ס"ק לז]

צריך לומר בן ככל ערב אחר גמר למוד⁴²].

(42) וכשמפסיק מלימודו במשך היום על מנת לחזור ללמוד לאחר מכן, כתבו האורח נאמן (ס"ק לה) והגרי"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמי' עז) שאין צריך לאומרה אלא בסוף היום, לאחר גמר הלימוד. אך אם אינו לומד כל היום, כתב הכף החיים (ס"ק ס) שיאמר אותה אחרי שסיים את לימודו היום, וגם אם יחזור אחר כך ללמוד, כתב הגרי"ח קניבסקי (שם עמי' עח) שמימי את התפילה שלפני הלימוד אין צריך לומר שנית.

[משגיב ס"ק ב]

ואפילו בשהיה בעלמא⁴³ יותר מקדי דבור יש לנהר לכתחלה⁴⁴ וכו', כדי שאילת תלמיד לרב⁴⁵].

(5) וגם להרהר בדברי תורה, כתב האדר"ת (עובר אורח) בשם ספר ארני פו, שאסור בין גאולה לתפילה.

(6) והשלש פסיעות שפוסעים קודם תפילת שמונה עשרה [כמו שכתב השו"ע לעיל סי' צה ט"א], כתב התהלה לדוד (ס"ק א) שאין נחשבות להפסק, כיון שהן לצורך התפילה, והקצושי"ע (סי' יח ט"ב) כתב שאת השלש פסיעות לאחוריו יעשה לפני שמסיים את ברכת גאל ישראל, ולאחר שסיים את הברכה יחזור לפנוי שלש פסיעות.

(7) בשיעור תוך כדי דיבור, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק לד) שיש אומרים שהוא בכדי שיאמר שלש תיבות ויש אומרים שהוא בכדי אמירת ארבע תיבות, ולהלכה כתב (סי' תפו ס"ק ד) ובשעה"צ שם ס"ק ג, וכן בס"י רו ס"ק יב ובשעה"צ שם ס"ק י ובס"י תקפב ס"ק ז) ששיעורו שלש תיבות, ולקמן (סי' רסז ס"ק ט) כתב ששיעורו ארבע תיבות. והורה הגרי"ח קניבסקי (שער העין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו שלש תיבות, מאחר שכן הם המשגיב בשני מקומות ומאחר שבשעה"צ (סי' תפו שם) תמה על התמ"ג שכתב ששיעורו ארבע תיבות, והביא שכן פסק הרמב"ם וכן דעת רוב האחרונים ששיעורו שלש תיבות. ומה שכתב לקמן (סי' רסז ס"ק ט) ששיעורו ארבע תיבות, ביאר השיח הלכה (ח"ב סי' קיח אות ג) ששם מדובר לענין מי ששכח בשבת ואמר 'שומר עמו ישראל לעד' במקום 'הפורש סוכת שלום', שהדין הוא שגם אם לא יתקן דיבורו מימי יצא ידי חובה, ואם כן אינו מופסד שום דבר גם אם מתקן תוך כדי שיעור אמירת ארבע תיבות, ואדרבה מריח שתיתקן דיבורו לפי הדעות שהשיעור הוא בכדי אמירת ארבע תיבות.

[משגיב ס"ק ג]

דקדיש וקדיש אין לצנות⁴⁶, וקדלעיל בסימן סו סעיף טו⁴⁷.

(8) ולשתוק ולשמע קדיש וקדושה, כתב התהלה לדוד (ס"ק א)

סימן קיא

דין סמיכת גאולה לתפילה

[משגיב ס"ק א]

מפר לומר פסוקים קדם⁴⁸ 'ה' שפתי תפתח⁴⁹ וכו', דפסוק זה מקבל תפילה הוא⁵⁰ וכו', אין להפסיק בינו לתפלה שמונה"ע שרה⁴⁹.

(1) ונהגו בזה כמו שכתב הטור (כאן) בשם יש אומרים, שקודם מנחה ומוסף אומרים את הפסוק 'כי שם ה' אקרא'.

(2) וכן אם טעה בתפילת שחרית או ערבית בדבר שמחמתו צריך לחזור ולהתפלל שנית וכבר סיים את תפילתו, ועליו לומר שנית 'יה' שפתי' וגו' וכדלהלן, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ג הע' נט) שיכול לומר גם 'כי שם ה' אקרא'.

(3) ובטעם הדבר כתב הלבוש (ס"א), שאומרים פסוק זה מפני שבו אנו מתפללים שיפתח ה' יתברך את שפתינו כדי שנוכל להגיד תהלותיו בכוונה, ולכן הוא כחלק מהתפילה.